

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Забудкової Ольги Андріївни «Створення та розвиток синдикатів у промисловості Російської імперії наприкінці XIX – на початку XX ст.», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.02 – всесвітня історія

За сучасних суспільно-політичних та соціально-економічних перетворень, актуальними для України є модернізаційні перетворення в промисловості. Необхідність розробки ефективних сценаріїв розвитку промисловості України, підвищення ефективності виробництва, розробки напрямів удосконалення структури промисловості, проведення ефективної антимонопольної політики – одне з важливих завдань для України.

Ситуація, що склалася сьогодні в промисловості України, має певні аналогії з тим становищем, що мало місце в Російській імперії наприкінці XIX – на початку XX століття. Зважаючи на це, актуальним є вивчення історії становлення та розвитку синдикатів у промисловості Російської імперії наприкінці XIX – на початку XX століття. Уважний та об'єктивний аналіз порушеної О.А. Забудковою теми дозволить якщо не уникнути, то, принаймні, пом'якшити можливі негативні наслідки під час реалізації новітньої політики в Україні, визначить у майбутньому місце України в європейській спільноті, рівень життя населення і благополуччя суспільства. Враховуючи вищенаведене, дослідження О. А. Забудкової «Створення та розвиток синдикатів у промисловості Російської імперії наприкінці XIX – на початку XX ст.» має науково-практичне та суспільно-політичне значення.

О. А. Забудкова чітко окреслила об'єкт, предмет дослідження. Не викликають суттєво заперечень мета, завдання, наукова новизна, хронологічні та територіальні межі праці. Структура поданої дисертації відповідає меті, завданням, є логічною і послідовною.

Відзначимо, що тема дисертації корелюється з темою комплексної програми Науково-дослідного центру імені В. Бейліса «Схід-Захід: теорія та

історія міжцивілізаційних взаємовідносин» (державна реєстрація № 0103U003602) та темою кафедри історії України Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Старобільськ) «Соціально-економічні проблеми розвитку України (кінець XIX – XX ст.)» (державна реєстрація № 0110U000393).

Історіографічний огляд, аналіз джерельної бази, вивчення принципів і методів дослідження, мова про які йде в першому розділі дисертації, загалом відповідають вимогам, що ставляться до такого дослідження. У підрозділі 1.1. з'ясовано стан наукового вивчення теми (сс. 16 – 26). Автор опрацювала значний масив наукової літератури. Аналіз історіографії здійснений із зверненням до критично-аналітичного підходу. Не викликає заперечень запропонована автором історіографічна періодизація (с. 16). Проводячи аналіз історіографії теми, автор урахувала суспільно-політичні обставини, за яких написані ті чи інші наукові праці. Позитивним є звернення дисертантки до аналізу сучасної зарубіжної історіографії (сс. 25–26).

У підрозділі 1.2. проаналізовано джерельну базу дослідження (сс. 27–34). Автор виявила вміння, навички працювати з джерелами та належним чином їх аналізувати. Джерельна база, що залучена до наукового обігу, представлена опублікованими та неопублікованими матеріалами. Вона є достовірною та репрезентативною. Автором досліджено документи і матеріали, що зберігаються в Російському державному історичному архіві в місті Санкт-Петербург Російської Федерації, Державному архіві Донецької області, Державному архіві Луганської області, Державному архіві Харківської області, Центральному державному історичному архіві в м. Київ, Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України та Державному архіві Харківської області.

Методи та принципи дослідження, запропоновані О. А. Забудковою, про які йдеться в підрозділі 1.3. (сс. 34–44), дозволили дисертантці вирішити поставлені дослідницькі завдання та розкрити обрану для вивчення тему. У дослідженні автор послуговується взаємопов'язаними цивілізаційним та

модернізаційним методами (с. 35). Схвальної оцінки заслуговує звернення автора до методологічних підходів зарубіжних дослідників (сс. 35–39). Погоджуємося з твердженням дисертанта стосовно важливості визначення поняттєво-категоріального апарату дослідження (с. 41). О. А. Забудкова не лише визначила поняття «монополія», «монополізація», «синдикат», «картель», «трест», а й звернулася до історії формування цих дефініцій, пояснила особливості значення термінів «синдикат», «картель», «трест». Це суттєво підвищує науковий рівень дисертаційної праці, що опонується.

У підрозділі 2.1 з'ясовано особливості й тенденції економічної модернізації Російської імперії з погляду передумов для виникнення монополістичних об'єднань (сс. 46–72). Автором розкрито сутність економічної політики М. Бунге, І. Вишнеградського, С. Вітте, В. Коковцева, П. Барка. Правомірним є звернення уваги дисертанта на те, що, рівняючись на передові тогочасні розвинуті держави наприкінці XIX століття, наприклад Німеччину та США, уряд Російської імперії не враховував відмінності соціально-економічного розвитку цих держав та Російської імперії (с. 53). У цьому ж підрозділі автор вдало порівняла розвиток промислових районів Російської імперії наприкінці XIX століття та на початку XX століття, конкретно зіставивши із промисловим розвитком країн Західної Європи. Автор достатньо повно обгрунтувала висновок, що проблеми промисловості впливали на зростання аграрної проблеми в імперії (с. 65).

У підрозділі 2.2 (сс. 72–99) автором проаналізовано основні етапи монополізації промисловості, охарактеризовано причини та виявлено передумови створення синдикатів у Російській імперії. Заслуговує схвалення виокремлення дисертантом основних періодів монополізації, їхній аналіз та порівняння. Особливу увагу автором звернено на присвятила висвітлення діяльності найпотужніших синдикатів Російської імперії початку XX століття: «Продамету», «Продвугілля», «Продвагону» та «Покрівлі».

З'ясовуючи сутність функціонування найпотужніших синдикатів, О. А. Забудкова переконливо довела, що зміни їхнього статусу були насамперед пов'язані зі зміною політичної ситуації в Російській імперії (с. 81).

Значну увагу в дисертації приділено вивченню діяльності картелів та трестів. О. А. Забудковою розкрито взаємозв'язок існування синдикатів, картелів та трестів на початку ХХ століття. Не викликає заперечення теза дисертанта про те, що, незважаючи на тенденції утворення картелів та трестів, синдикатам належала першість у важкій промисловості (с. 89).

У третьому розділі «Організація та напрямки діяльності промислових синдикатів», що складається з двох взаємопов'язаних підрозділів, розкрито особливості організаційної структури та основні напрями політики синдикатів. У підрозділі 3.1. (сс. 101–125) дослідницею комплексно висвітлено коло питань, пов'язаних із організаційною структурою та характерними рисами синдикатів у Російській імперії наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття.

Вигідно, у цьому підрозділі, позиціонує матеріал стосовно причин поширення синдикатської форми монополій у Російській імперії (с. 116). З-поміж них автор зазначає такі: поширення синдикатів у галузях із однорідною продукцією, перевищення норм торгового прибутку в Російській імперії тощо.

У підрозділі 3.1. дослідниця особливу увагу звернула на географічне розташування синдикатів у Російській імперії (с. 120). Розкриваючи сутність цієї проблеми, автор дійшов вмотивованого висновку, що «великі розміри та слабка транспортна інфраструктура імперії зумовлювали відносну замкненість окремих регіонів, тому найбільшого поширення тут набули регіональні синдикати» (с. 120).

Інформаційно насиченим є зміст підрозділу 3.2 «Основні напрямки політики синдикатів» (сс. 125–146). Звернення до правового поля функціонування синдикатів (сс. 126–129) підтверджує уміле використання автором міждисциплінарного підходу. У підрозділі ретельно проаналізовано

особливості внутрішньої політики синдикатів, методи їхньої діяльності (сс. 128–133). Не можна не погодитися з дисертантом стосовно того, що особливості напрямів діяльності синдикатів відзеркалювали загальний економічний розвиток імперії в окреслений час.

Логічним продовження попередніх розділів є 4 розділ, присвячений аналізу державної політики стосовно монополістичних об'єднань та ставленню до діяльності синдикатів суспільства. У підрозділі 4.1 (сс. 149–176) обгрунтованим є висновок стосовного того, що державна політика зазнавала трансформацій залежно від інтересів імперії в той чи інший період (с. 176). Дисертант вдало показала дії уряду з метою використання монополістичних об'єднань для своїх цілей. Значний науковий інтерес представляють міркування автора дисертації стосовно способів контролю синдикатів.

У підрозділі 4.2 (сс. 176 – 191) дослідником звернено увагу на особливості ставлення суспільства до промислових синдикатів. На думку О. А. Забудкової негативно ставилося суспільство до синдикатів. Таке розуміння ситуації дисертантом є вмотивованим. Автором на підставі аналізу тогочасних джерел наведено причини негативного та настороженого ставлення суспільства до монополістичних об'єднань. Це заслуговує на схвалення.

У висновках до дисертації О. А. Забудковою підведено підсумки проведеного нею дослідження. Висновки аргументовані та достовірні. Загалом дисертація справляє позитивне враження як завершена, оригінальна, самостійна наукова праця. На користь цього служить оприлюднення результатів дослідження в доповідях і повідомлення на Міжнародних і Всеукраїнських конференціях. Відповідно до чинних вимог, дисертантка має достатню кількість публікацій – 16, з них – 7 статей надруковано у фахових виданнях України, 1 – у науковому журналі за кордоном, 3 – у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз даних).

Автореферат дисертації ідентичний змісту дисертації, відбиває її структуру та висновки. Наукові результати дослідження одержані здобувачем особисто. Одноосібними є і доповіді на наукових конференціях. Дисертація є викладенням авторських положень та обґрунтованих висновків щодо умов створення та функціонування синдикатів у промисловості Російської імперії наприкінці XIX – початку XX століття. Праця побудована логічно і послідовно, написана науковою мовою. Разом із тим, на нашу думку, деякі положення, твердження й узагальнення у дисертації О. А. Забудкової потребують уточнення та викликають потребу в їх обговоренні:

1. Незважаючи на загалом кваліфікований аналіз історіографії, у підрозділі 1.1. варто було б чіткіше розглянути періодизацію та визначити критерії періодизації історіографії.

2. Аналізуючи радянську історіографію з поля зору дослідження випали 1940-ві роки. Також, на нашу думку, аналізуючи здобутки української історіографії з теми, що досліджується, варто було б звернутися до праць Н. Романюк та А. Маслова.

3. У дослідженні методології теми варто було б залучити принципи плюралізму, наступності, проблемності. Принцип плюралізму став би у нагоді під час дослідження різних підходів урядової політики щодо синдикатів, ставлення до синдикатів широких верств населення. Послугування принципом наступності забезпечило б краще вивчення напрацювань минулого та залучення дослідників різних періодів до аналізу обраної теми дослідження. Проблемний принцип став би в нагоді під час дослідження синдикатів Російської імперії кінця XIX – початку XX століття як науково-історичної проблеми, виокремлення її з контексту розвитку промисловості Російської імперії, а також під час дослідження історичної джерельної бази.

4. Автором не зазначено статистичного методу в підпункті 1.3, однак, на нашу думку, дисертант неодноразово послуговувалася ним під час

вивчення загального становища промисловості Російської імперії, створення синдикатів у Російській імперії та їхньої діяльності наприкінці XIX століття та на початку XX століття тощо.

5. У дисертації автор неодноразово звертається до поняття «буржуазія». На нашу думку, доречнішим було б використати поняття «капіталісти» чи «підприємці».

6. Перші дві сторінки підпункту 2.1 присвячені дослідженню системи монополістичного капіталізму країн Західної Європи та США, що, на нашу думку, не є доречним, оскільки не стосуються предмету дослідження.

7. Певні недоліки притаманні технічному оформленню дисертації, списку використаних джерел і літератури (наприклад, не вказані назви фондів і справ опрацьованих архівів).

Висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку опонованої дисертації, що є завершеним, самостійним науковим дослідженням, в якому викладено авторські ідеї та ґрунтовно осмислено особливості створення та функціонування синдикатів у промисловості Російської імперії наприкінці XIX – початку XX століття.

Дисертація Ольги Андріївни Забудкової «Створення та розвиток синдикатів у промисловості Російської імперії наприкінці XIX – на початку XX ст.» виконана на належному теоретичному і методологічному рівнях. Дисертація і автореферат є ідентичними та відповідають вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. за №567, оформлені згідно сучасних вимог Державної атестаційної комісії Міністерства освіти і науки України, а її автор Ольга Андріївна Забудкова заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.02 – всесвітня історія.

Офіційний опонент:

кандидат історичних наук,

фахівець I категорії відділу аспірантури
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

Ю. Г. Пасічна

Підпис к. і. н. Ю. Г. Пасічної засвідчую
доктор історичних наук, професор,
проректор з наукової, інноваційної
та міжнародної діяльності
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

С. В. Корновенко